

SOUTH-WEST UNIVERSITY NEOFIT RILSKI OF
BLAGOEVGRAD

FACULTY OF PHILOLOGY

Mohammad Mosa Foqara

***Traditions and Practices Around the Tombs of the Just from
the Point of View of Judaism and Islam***

AUTOREFERAT

of dissertation for awarding the scientific and educational
degree “Doctor”

Domain of high education: 2. Humanities

Professional direction: 2.1. Philology

Discipline: Folkloristic and Ethnology

Academic Supervisor: Prof. Dr. Milena Benovska, DrSc

Scientific Jury:

**Prof. Dr. Ana Luleva, Associate Prof. Dr. Ilia Nedin, Prof.
Dr. Nikolaj Papuchiev, Assoc. Prof. Dr. Galina Lozanova,
Assoc. Prof. Dr. Evgenia Troeva**

BLAGOEVGRAD, 2022

Dissertational text is being discussed and approved for defense on a session of the Chair “Ethnology and Balkan Studies” at the Faculty of Philology – South-West University Neofit Rilski of Blagoevgrad on 29.06.2022, Protocol № ... Blagoevgrad. Dissertational work comprises of 177 pages, 4 appendixes, 28 pictures, references of 96 titles in English, Hebrew, Arabic.

The public defense of the dissertation will take place on 10.10.2022,
12.00 PM.

The text and all defense-related materials are available at the office
471 of University Building 1, 66 Ivan Mihailov Str., Blagoevgrad

**TRADITIONS AND PRACTICES AROUND THE
TOMBS OF THE JUST FROM THE POINT OF VIEW
OF JUDAISM AND ISLAM
By Mohammad Mosa Foqara**

Problem situation, relevance, and significance

In the history of civilization, numerous religions identify and sanctify not only their spiritual concepts but also certain places, including the tombs of the Just and the Sacred. The pilgrimage to the tombs of the Just and the Sacred is a ritual event derived not from the explicit commandments of the holy books or traditions, but rather from religious feelings as this practice usually represents pronounced religiousness and communalism. Likewise, exceptional merits are attributed to the tombs of the Just, as some are considered healing sites, while others serve as wish granters and sources of inspiration for exceptional deeds. Due to the religious and secular beliefs

regarding these sacred sites, the pilgrimage to the tombs of the Just and the Sacred is increasingly popular in Israel.

Besides the spiritual essence and fame of the tombs among the Jews, they have also become central to some Muslim groups. Pilgrimage is not new to Muslims because the Hajj has been a phenomenon of particular interest in various fields of academic research for centuries. The Hajj is a religious pilgrimage that enhances the spiritual Islamic identity. Furthermore, the societal character of the pilgrimage strengthens and increases the bonds between pilgrims which often lead to friendship. Likewise, pilgrimage to other sacred places, including the tombs of the Just and the Sacred, is vital to several streams of Islam. Out of the Sunnite Islam, among the Shiite stream of the Islam, the rituals in the tombs of the sacred Just support their religious existence. The Shiites believe in their obligation to perform the rituals of the tomb of the Just. To note, this ritual is one of the most developed forms in the ceremonial and conceptual aspects of the religious activity. Unlike the Sunnite, where the rituals of the tombs of the Just represent popular religious culture, for the Shiite, they are expressions of legitimate institutionalized religion. In short, many Muslims and Jews both see these tombs as sacred, thus the pilgrimage to them is indispensable to their habitual ritual practices. However, not many Muslims and Jews understand how important these rituals are to both religions, thereby missing opportunities for deeper religious and social connections.

The current research is significant to theoretical and practical fields. In the theoretical field, to date, this student has not discovered any studies that examining in comparison Jews' and Muslims' perceptions of the tombs of the Just. The

findings of the present research can shed light on the commonalities and differences in the viewpoints and religious practices in the pilgrimage and rituals of the said believers. Additionally, this research complements other works that explore convergences in the religious belief perceptions among Jews and Muslims. Emphasizing these connections can lead to more harmony between these groups, thus leading to a useful application of this work, where the findings can be used to bring Jews and Muslims closer together on the basis of common elements existing in the pilgrimage to the tombs of the Just. These intersections can result in new programs developed by the Ministry of Religion and the Ministry of Education that will promote tolerance, brotherhood, and sympathy among nations.

Aim and objectives of the thesis

The purpose of the current research is to perform a comprehensive comparative review of the practices related to the tombs of the Just in the Muslim and Jewish traditions in Israel. This research begins with a theoretical review of the literature concerning the issue of sanctification and related to the attitudes of Jewish and Islamic believers towards the tombs of the Just. Namely, the main research question is: Are there any differences between Jews and Muslims in the attitudes and perceptions of the tombs of the Just and the Sacred? The objective of the current research is to present a comprehensive comparative review of the attitudes of Jewish and Islamic believers towards the said tombs.

Empiric material

To accomplish the aims and objectives, a qualitative research method is applied. Qualitative research methods

represent a different research paradigm in its essence from quantitative research methods. According to Shakedi (2004), the main assumption of the qualitative research method is that the scientific truth lies to a significant degree in the way people understand their subjective reality through their thoughts, feelings, and behaviors. Therefore, in order to track and investigate this truth, this study is focused on observing and questioning the interviewees.

Research approach and methods

Unlike the positivistic research striving to present exact findings about the investigated phenomenon, the qualitative research method enables researchers to investigate the symbolic significance of messages and processes in a way which leads the researcher to contextual interpretation. In this research, I used a questionnaire that collects information about qualitative themes concerning visiting the tombs of the Just. In addition, observations were performed on selected tombs of the Just to obtain information about the activities of the visitors to the tombs.

In order to collect data for the current research, a questionnaire was used through which the following data was collected from Jewish and Muslim pilgrims. The questionnaire collected information on the following:

1. Demographic details – gender, origin, seniority of residence in Israel, age, religious affiliation, size of the household and place of residence.
2. Questions about the tomb of the Just – name of the tomb, a companion (the accompanying person as a friend, brother, or other person) to the tomb visit, frequency of visits to the tomb, visits to other tombs, frequency of visits to other tombs.

3. Requests made to the Just – 24 requests to the tomb of the Just were presented to the respondents such as “a request for healing/improving my health” or “a request for success in studies on behalf of someone close to me who is not present”. The respondents were asked to point out/choose whether they visited the tomb to request this or that. It was possible to mark more than one answer.

4. Role/function/reason of the visit to the tomb of the Just – 18 motives and functions of the visit to the tomb of the Just were presented to the respondents such as “a uniting factor and contributing to a feeling of brotherhood and belonging to the community” or “it enables to express faithfulness to the Just”. The respondents were asked to point out whether they believed in this function of the Just or not. It was possible to mark more than one answer.

5. Practices performed in the tomb – 30 practices that people are accustomed to performing during their visit were presented to the respondents such as “contact with the tomb” or “acquiring enriched/holy oil”. The respondents were asked to respond whether they performed this practice or not. It was possible to mark more than one answer.

6. Relationship with visits to graves of other religions - respondents were asked if they had visited graves belonging to other religions, and if they had noticed that there were things in common with their religious rituals about graves, the way the questions were asked was open-ended questions.

In addition to the questionnaires, observations were performed on the tombs of the Just. The observations were made in the most important tombs both for the Jews (the tomb of Rabbi Shimon Bar-Yochai, the tomb of Baba Sali and Rabbi Meir Baal HaNess) and also for the Muslims (Shmuel the

prophet, Shehab El-Din, the tomb of Rachel). Furthermore, besides distributing the personal questionnaires to the respondents, the following data was collected during the observations:

1. Visit time
2. Dominant origin among pilgrims' group
3. Place of performing the observation
4. Number of people in pilgrims' group in the observation focus
5. Practices that the pilgrims' group performs during the observation – 30 different popular and religious practices such as “immersing in nearby waters” or “forbidding not purified women to enter to the tomb or touch the tree or sanctified waters near it”. During the observation I interviewed people who were involved in each one of these practices.
6. Depicting meetings between Jewish and Muslims

A theoretical framework

In carrying out the analysis of the material, I have drawn on several possible approaches to the subject. Different researchers dealt with the phenomenon of pilgrimage and the sanctification of tombs, both from the religious point of view as well as from the social-cultural point of view (Cohen & Turner). Anthropologists may define pilgrimage as a sacred journey, and due to its importance, people make pilgrimages to that place. Is the pilgrimage an individual or collective affair? Scholars and researchers are divided. The American scientist Neh “believes that he can see a special kind of group formation during the Hajj.” Victor Turner sees that the pilgrimage is not a phenomenon confirming the social structure but as an

alternative counter-structure against the social structure. Thus, a pilgrimage is called the development of a new community of pilgrims, a temporary antithesis to the “normal” society to which a pilgrim usually belongs.

The classic book by Edith and Victor Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, examines common theological doctrines and concepts that promote and support Christian pilgrimage, including corresponding symbols and images. The book examines two main aspects of the Christian pilgrimage practice: the importance of the context, or the theological conditions that led to the pilgrimage and the folk traditions that enable worshipers to grasp the meaning of the event (i.e., the intended pilgrimage) and the images and symbols that embody the experience of pilgrimage and convey their visions in different ways... Religious phenomena are contradictory and empowering, and authors explicitly link them to the endowments in which they occurred.

By presenting vivid excerpts from social history, the Turners expand its importance beyond the religious realm as they offer a new way of describing and explaining the concept of pilgrimage by consolidating the link between mysticism, popular culture, and Christian culture, and recognizing the relationship between Christian pilgrimage and the deep spiritual needs of humankind.

According to Turner, the pilgrimage has several features including: restriction in their transitional rituals, temporary liberation from the worldly structure, release of the burden of tension, anxiety and guilt, movement from the ordinary center to the sacred surroundings, homogeneity of the situation, simplicity of dress and behavior, contemplation of the meaning of religious values and basic culture, and ritual

correspondence between religious models and human beings. Moreover, social bonds in pilgrimage situations are characterized in terms of communities. According to Turner, the word “*communitas*” in Latin means social relationship, fellowship, and a social bond which he defines as a relationship that is automatically created between humans.

Turner distinguishes between three types of communities or interdependent social patterns: existential or spontaneous, in which the participants experience the human race as a homogeneous, unorganized and free society; normative, original spontaneous societies organized in a transient social system; and ideological utopian diversity of communes. The societal character of pilgrimage makes it democratic as the secular distinction between rank and position disappears or to some extent, pilgrims become homogeneous. Therefore, pilgrimage strengthens and increases brotherly bonds between pilgrims through their friendship with each other.

In the 1980s, the anthropologist Glenn Bowman visited Jerusalem and Bethlehem and was impressed by the living partnerships between the Christian and Muslim populations alike. That situation prevailing in this region drew the writer’s (Bowman’s) attention and resulted to a book titled *The Practice and Policy of Mixed Shrines in Palestine / Israel and Macedonia*. Additionally, Frederick Hasluck claims that there is an interaction between Muslims and Christians towards the shrines and this matter denies the existence of hostility between them, and also praises the existence of a great friendship and this indicates the level of popular culture. However, Robert Hayden contests the character of religious tolerance and claims that it is not a measure of mutual understanding and living in

common. Contrarily, Ger Duijzing claims that religious beliefs with respect of shrines were the cause of intercultural and inter-sectarian cooperation, and this matter gives strong foundations for the national culture and for linking cultures together. These authors note both the friendships and tensions between different national groups and religions.

***

In the following, I will briefly present the contents of the chapters and the conclusions.

CHAPTER 1: THE TOMB AS A SACRED PLACE

The first chapter begins by presenting the meaning of sacred places. In the literature, there is no homogenous definition for this concept, so this chapter attempts to understand the nature of this concept and its outcomes. In Judaism, attributing holiness to places was introduced for the first time in the Bible in the Book of Exodus when God was revealed to Moses in the bush and told him: “Come not nigh hither, put off the shoes from thy feet; for the place, whereon thou standest, is holy ground” (Exodus: 3, 5). Apart from Biblical sources that point to the sanctity of a place, in recent centuries, the need to regulate the relationship between the justice and authority system and the holy places for different religions arose. Y. Bilu indicated that “the surface of the Land of Israel is covered – maybe crowned maybe scarred – with hundreds and thousands of sites that the logic behind their existence is not related to practical usages but to being “memorial places”. Harold Turner sought to analyze the essence of place sanctity in a theological and phenomenological way, and he distinguished between two main models: the *domus dei* – the holy place, the place of divine presence *and* inspiration; and the other one is *domus ecclesiae*

– the place of congregation, some kind of a synagogue (beit Knesset), which serves ritual needs. This typology might be called the “the functional examination”, examining the function and destination of the holy place.

Like in other religions, also in Islam, a set of holy places was developed. Some of them are related to “miracle workers”, such as the tomb of Sheikh Ibrahim el-Matbuli in Ashdod. A holy place is mostly called “Maqam” in the Arabic language. A maqam can be of different kinds, with or without tomb; related to the name of a known person or the name of a “sacred” that lived in the past, or the name of a local “sacred” that was not created at all but was made in the peoples’ imagination. A special place is designated to holy places which indicate the burial of important prophets. This is the case regarding the burial place of Musa (Moses), who was buried, according to what the Muslim tradition says, on the Jerusalem-Jericho road.

Both Jews and Muslims see the tombs of the Just as sacred. In general, it seems from the different definitions that according to Judaism, higher spiritual-mystic powers are attributed to the Just. Likewise, in the “Sufi” Islam, the Just is considered someone of miracles (in Arabic “karama” and in plural “karamat”), which is a supernatural phenomenon and is considered as a sign of Godly intervention, such as the supernatural ability to cover big distances in an eye blink (leap forward), walk on water, know the language of animals and plants, precede natural phenomenon in their time. It is important to emphasize that in contrast to the popular Islam, the orthodox Islam does not recognize the phenomenon of miracles out of the fear to limit the power of Allah.

CHAPTER 2: RITUALS OF THE TOMBS OF THE JUST IN JUDAISM AND ISLAM

This chapter is based on the phenomenon of the rituals among the Jews and Muslims. The tombs of the Just and the Sacred constitute popular pilgrimage centers. Nevertheless, it seems that both in Islam and Judaism, the tombs of the Just and the ritual activity which developed around them is a pronounced manifestation of popular religion.

The phenomenon of pilgrimage to tombs, ritual and ceremonies at the tombs of the Just run across cultures and religions, and it is especially strong among monotheistic religions because of the strong need for a mediating entity between the believer and God. There are several main motives to the phenomenon of pilgrimage to the tombs of the Just. First, the pilgrimage to the tombs is an expression of a relation. In this, people visit the tombs out of the same reasons why they visit the tomb of a precious and beloved one: in order to remember him, express their loyalty to him and revive his image and the relation to him. Second, the pilgrimage to the tombs of the Just is an expression of the will to make a contact with the spiritual world, with an emphasis on God, and affect it. Because the Just is a channel between this world and the outer world, people can ask for his assistance and try to win his mercy.

The ritual around the tombs of the Just has two components: the holy place itself, and the journey to it. The sanctity attributed to the holy site is manifested in two main aspects: first, the holy place constitutes a mediated arena, full of symbolism that relates between the believer and the Godly, eternal, majestic world. Second, the place is perceived as full of miraculous energies, representing God's blessing and His

opulence of mercy for His believers. From a social point of view, the common meeting of believers in the holy place has a uniting effect that contributes to the social solidarity. In other words, the motivations behind the pilgrimage to the tombs are not only religious but also social.

There are two main models of pilgrimage:

- 1) **The concentric model** – according to the concentric model of Mircea Eliade, the believer moves from the margins to the holy center. This model is mostly compatible with the holy sites of the established religions.
- 2) **The eccentric model** – Victor Turner suggested an eccentric model, in which the believer moves from the center to the margins. The believer departs from the routine life, from the social core, and starts a journey to a holy site of what he calls “the center out”, a place which is out of the daily social frame. According to Turner, the journey to the tomb and the experience in the tomb itself, are liminal experiences, in which the believers experience feelings of elation, brotherhood, dropping social status and social walls. This case, which is the second phase in the passage ceremony, produces strong feelings which are like a fructuous ground for personal and social changes.

In Judaism, the tombs of the Just are the burial places, sometimes of people considered as ideal images. In general, the visit to the tomb of the Just is done collectively, especially to distant tombs. In the feasts held near the tombs, pilgrims talked about patients who were healed, infertile redeemed, miserable saved, and so on.

Moreover, within the frame of the rituals performed at the tomb of the Just there are different ritual practices, such as telling a prayer, writing poetry, performing songs and thanksgivings, and stretching over the tomb, lighting candles, immersing in the waters near the tomb, laying stones, hanging cloths on trees near the tomb, writing notes and putting them between the tomb stones.

As for the Muslim, the tombs of the Just with their white domes are among the most common and typical sites in the landscape of this Land. Also in Islam, pilgrimage to the tombs of the Just and related ritual activities are pronounced expressions of the popular religion. The origin of the pilgrimage to the tombs of the Just in the Sufi tradition seemingly dates back to the pagan and Christian worlds that preceded Islam. In mysticism, the Just person, the friend of God and His protector (wli) has a central place. This is because the “wli” is the popular image of “Sufi”, a person who knows how to suppress his soul and win Godly enlightenment, expressed in this context mainly by his ability to perform miracles and wonders (“karamat”). The “wli” is the protector of man from the wrath of God, and mediates on his behalf in front of Him in every simple matter and also in big matters, and God responds to him in all times. The ability of the “wli” includes: healing patients, fortune-telling, understanding the language of the living and the inanimate, bringing down rains and moving mountains. The basic assumption was if he could do so during his lifetime, he will do more after death. Thus, the stories about these Just after their death were more than the stories during their lifetimes, and accordingly, also the ritual of admiration to them. In light of these beliefs, the ritual of pilgrimage to the tombs of the Just – “ziara” (from the Arabic word “zara” –

which means: to visit, and hence the word Mazar: a place of visit, a holy place) was fostered in the Sufi orders. Additionally, according to Sufi Islam, there is a determined hierarchy of degrees of sacred people living in the world, and it is accepted that their number will always remain fixed: 400 living sacred people. The rituals of visiting the tombs developed over the years and the Sufi visit the tombs to be blessed, to stretch over them, to ask personal requests and to celebrate the sacred birthday.

Based on this study, I suggest that there is a big similarity between the rituals performed on the tombs of Jewish and Muslim Sacred men, including both the motives behind the pilgrimage and the religious practices involved in the different ceremonies. The special merits of the Sacred in the two religions along with their miraculous deeds are at the core of the rituals and pilgrimage to the tombs. It is interesting to note that the rituals of the Sacred in Judaism and Islam reached its peak in North Africa. The most important trait of admiring the Sacred as miracle performers exists in the same degree in Judaism and Islam, and most of the typical miraculous deeds done by ideal people in Islam are known also in Judaism. Also, many of the supernatural and unique miracles are common to Jewish and Muslim sacred persons, such as the “leap forward” and transferring people to long distances, or interference in nature, such as producing rains.

In addition, another similar point between the two religions refers to the common practices, and the most important one is spending the night near the tomb of the Sacred, which is done mostly by people suffering from a neurological disease. In both religions, people attribute great significance to the object they leave in the tombs so that the Sacred will shower

his blessings on them and help in healing the disease. Among other things, usually people leave bottles of water or oil, and later smear them on sick limbs. In addition, pilgrims leave jewels and rings that serve as amulets and girdles of infertile women, expecting to be redeemed with the help of the Sacred.

The tombs' location in high places and the natural phenomena attached to them, such as their proximity to caves, springs and trees, is common to both Jewish and Islamic religions. The very location of the tomb is linked to the spiritual and historical legacy of the stories derived from the holy books and gives the place spiritual power.

In Islam, the tombs of the Sacred and their surrounding serve a number of purposes with non-explicit religious nature, where they are used, for example, as a temporary storage for agricultural tools and harvests. Still, people have clear knowledge that no one will dare to touch them. This phenomenon is unfamiliar among the Jews visiting the tombs of the Just. The visit to the tombs of the Sacred for Muslims is accompanied by uncompromising religious fanaticism. In ancient times, they did not allow Christians and Jews to enter the important sacred sites.

Despite the big similarity of the rituals of the Sacred, the study points to additional differences as follows:

1- In Islam, there is a clear hierarchy of sacred persons divided in 7 levels, starting with the fathers of Islam, continuing with the Prophet's descendants, the prophets mentioned in the Bible, historical figures, etc. In Judaism, on the other hand, this kind of division never existed.

2- In Islam, the local tombs of the Sacred are known; a phenomenon not relevant for the tombs of the Jewish sacred in the Land (but it is very common in Morocco).

3- In Islam, most of the Sacred are still living, and they are the descendants of the “sharif” Sacred (the descendants of Muhammad from his daughter Fatima) or the descendants of the known Sacred. This phenomenon of a blood relation to a historical figure is not known at all in Judaism.

4- The common phenomenon among the Muslims indicating the Sacred who are buried in more than one tomb is not known among the Jews in the Land of Israel (but it is common for the Jewish tombs of the Sacred in North Africa). Unlike the Jews, the Muslim tradition sometimes assumes that in each tomb there is only a part of the sacred body (as it is in Christianity). On the other hand, in the Jewish tradition the burial must be done with the entire body and thus usually there is one identity of the Just tomb.

5- A group of sacred in Islam, for which there is not analogous group in Judaism, is comprised of the heroes (mujahidin) who fell in battles against heretics. Also in Judaism, the phenomenon of monasticism and self-mortifications of the Sacred (also among women) is not familiar to the Jews as it is among the Muslims.

6- Another common phenomenon among Muslims (and Christians), which is rare in the Jewish tradition, is that the holy places are related to the deeds and the work of the Islamic prophets and known persons, who serve as a center of perpetuation and pilgrimage.

7- There are also differences related to the ceremonies of pilgrimage to the tombs of the Sacred, accompanied in the Muslim traditions by dancing and beating drums and performing religious songs. Also, ritual games (the swords game) are common in their tradition, and in some places, horseback riding competitions, which are not familiar to the

Jews. It can be noticed that the rituals of the tombs of the Muslim Just sometimes bear a more militant nature compared to Jewish rituals.

Finally, there is a difference which is not in the religious field, but rather related to the inferior condition of the Muslim tombs. The demographic changes, together with the extensive development and construction activities carried out in the Land by the last generations have damaged Muslim tombs. Many of the tombs were abandoned and deserted. In other cases, they were converted to serve other functions, but in most cases, they were removed under the pressure of development and construction. On the other hand, in regard with the Jewish tombs, we witnessed a reverse process of reconstructing abandoned tombs and reviving old traditions, mainly in tombs with shared traditions. Finally, in general, the practices related to the tombs of the Sacred of the Muslims are much more complicated and complex than the rituals of the Jews.

CHAPTER 3. CONTEMPORARY WORSHIP AND RELATED PILGRIMAGE PRACTICES

In this chapter, I present the research findings in relation to the main research questions. Concerning the nature of the visit to the tombs of the Just, it was found that while most Muslims are accustomed to visiting them alone, most Jews tend to come to the tomb with their families and particularly with their spouses, family members, or friends. In continuation, it was found also that while half of the Muslims come to the tomb once a year, there is a larger percentage of Jews who visit the tomb several times a year and even every week. Finally, the Jews reported about visits to other tombs also in a rate twice as much compared to Muslims. Thus, in general, Jews tend to visit

the tombs of the Just more regularly compared to Muslims. This finding might be explained by the fact that the tombs of the Just underwent renovations. Accordingly, it is possible that the gaps found in the current research on the patterns of visiting the tombs between Jews and Muslims are attributed, partly, to the general tendency among the Jewish public (and even the secular-Jewish) to visit tombs. Another possible explanation is that on average, the Jews have higher financial ability compared to Muslims, and this enables them to work less and meet their religious needs in the form of pilgrimage to the tombs of the Just.

In the current research a general similarity was found in the domain of requests made by Jews and Muslims. Nevertheless, slight differences were located between the two congregations. In this, it was found that the Jews held a lot of prayers for their health or the health of someone else close to them, a request for matrimonial reconciliation, a request for a good livelihood for a close person, a request to generate a change in the prayer's life, taking a vow, a request for protection from danger, a request for protection from a danger for a close person, a request for bringing down rains. It must be emphasized that these differences are slight and even negligible, while we found similar rates among the believers from both congregations who asked these requests.

One of the most central finding in the current research is that in general, Jews and Muslims perceived the function of visiting the tomb of the Just and in particular its functions as a meeting place for friends and relatives, as a uniting factor and contributing to a sense of brotherhood and belonging to the community, providing an opportunity for spontaneous social meeting of community groups of different status and

backgrounds; to be a mediating place between believers and their Creator; to give a sense of proximity to the Godly grace (Hesed) and blessing; to give a sense of purification and more.

In addition to this, it was found that there is a big similarity in the practices performed by the Jews and the Muslims coming to the tombs of the Just. Nevertheless, a number of differences were found between the two groups. First, it was found that the Muslims played more music on the tombs compared to the Jews. It was also found that the Muslims had more sleepovers near the tomb of the Just and also wrote poems, songs and thanksgivings, wrote notes and put them between the tomb walls; they brought sweets and food to treat passersby and participated in a mass ceremony of healing. On the other hand, it was found that the Jews tended more to perform Helaka (ceremony of the first hair cut) compared to the Muslims; to receive a blessing from a blessing receiver; to acquire amulets and portraits of Rabbis and the Just.

Conclusion

In conclusion, it seems that despite these differences, there is an evident big similarity in the religious-belief attitudes and the religious practices concerning the rituals of the tombs of the Just between Jews and Muslims. There is a wide common denominator between the Muslim conception and “eastern” Jewish conception concerning the religious rituals of the tomb of the Just. The findings in the current research support the inference concerning the intimate relation between the sources of the Jewish religion and the Islamic religion, both in the profound intellectual sense and in the sense of popular religion. The basic experience of existence in Islamic countries points to entwined and intimacy, with all the complication and tension

inherent in it. In particular, the Oriental Jewish culture has a content that is intimately close to the Arabs and the Muslims.

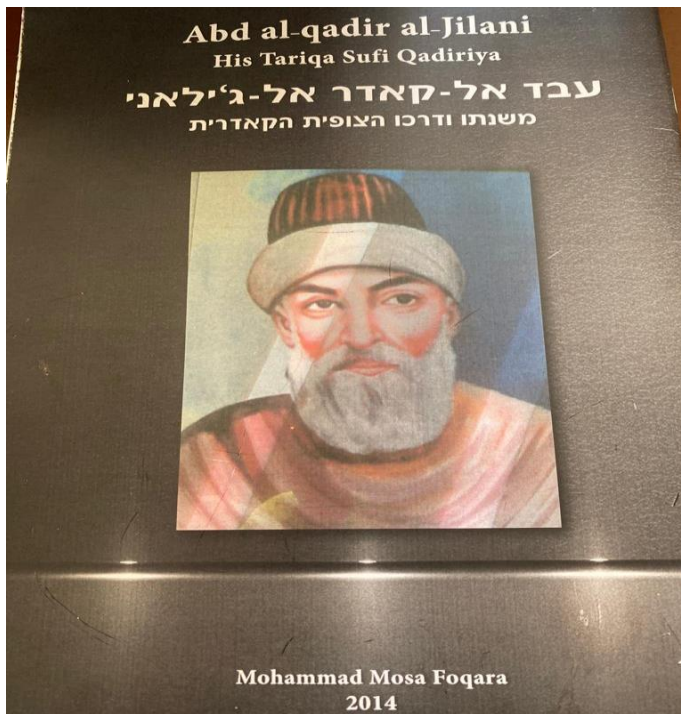
MAIN FINDINGS OF THE STUDY IN SUMMARY:

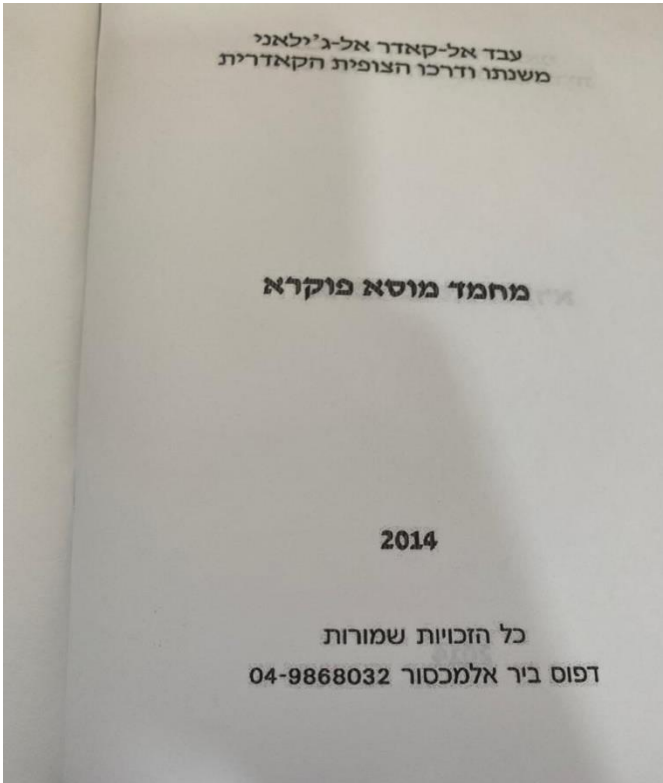
- 1) On the one hand, the majority of Jews are committed to the sanctity of the Just and their tombs in a more significant degree through a greater frequency in visits and by making an investment in their restoration. On the other hand, among Muslims, there is a clear distinction between the Sufi Muslims who visit the tombs as an important part of their religious heritage compared to the non-Sufi Muslims who do not, which reduces the number of Muslims visiting compared to Jews. Also, the socioeconomic differences between Jews and Muslims may partially explain the differences in the frequency of visits.
- 2) The majority of practices in the pilgrimage to holy places are a phenomenon universally spread, a manifestation of the way in which people express their subjugation to God, admiration for venerated people in the tombs, need for socialization and a more cohesive social identity, and the desire to forward their special personal requests to God.
- 3) The rituals of the Just was and still is a popular phenomenon, rooted in the ancient past of each of the discussed religions, and in the traditions passed from generation to generation, leading to the pilgrimage's continued popularity.

SCIENTIFIC CONTRIBUTIONS OF THE THESIS

- 1) This study presents a first of its kind comparative research of pilgrimage practices to the toms of the Just common for Jews and Muslims in Israel.
- 2) Dissertation introduces authors' rich empirical data in scholarly communication.
- 3) This study can be used by the Jewish and Muslim governments to advance relationships and foster deeper trust to lessen antagonism between their peoples.
- 4) This research can lead to other studies that can support government programs for religious and social interactions and harmony.
- 5) The data can be used by anthropological studies for related studies.

AUTHOR'S PUBLICATIONS related to the topic of dissertation:

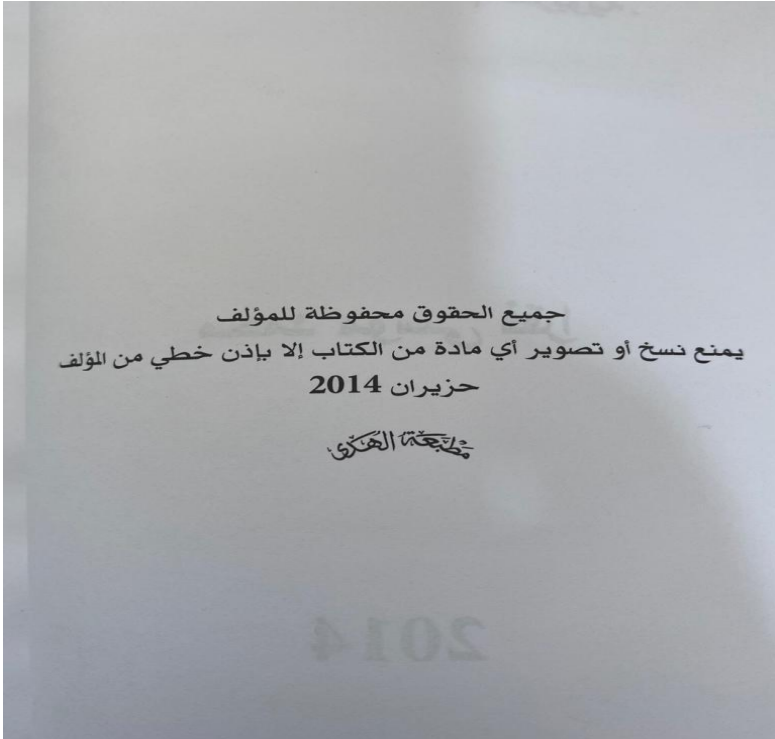
The title of the book: Abd al-qader al-jilani his Tariqa Sufi Qadiriya

Author: Mohammad Mosa Foqara\2014

Publishing house: Bir A-lmaksour press

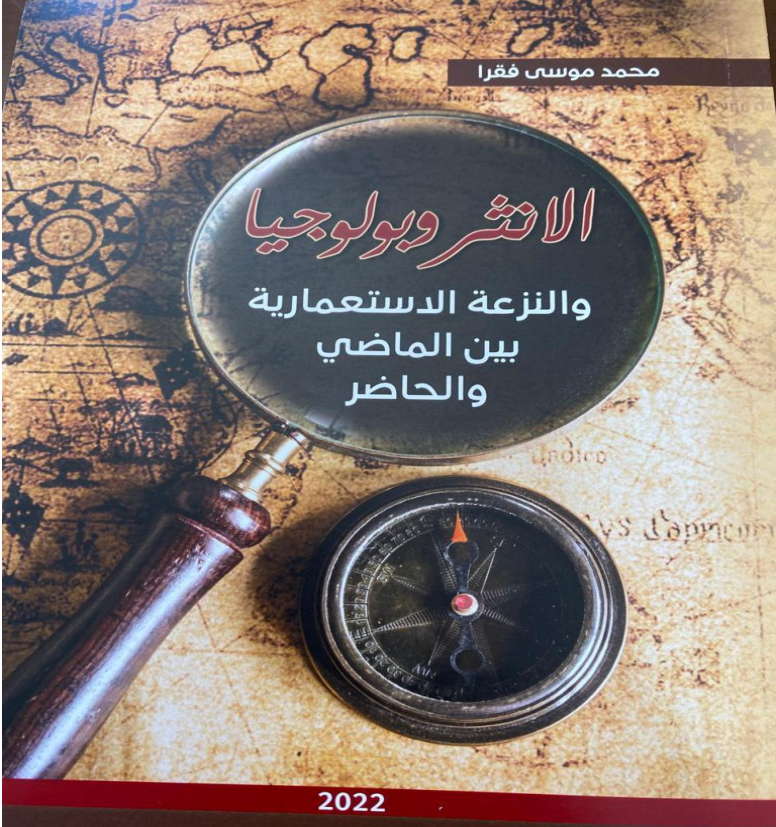

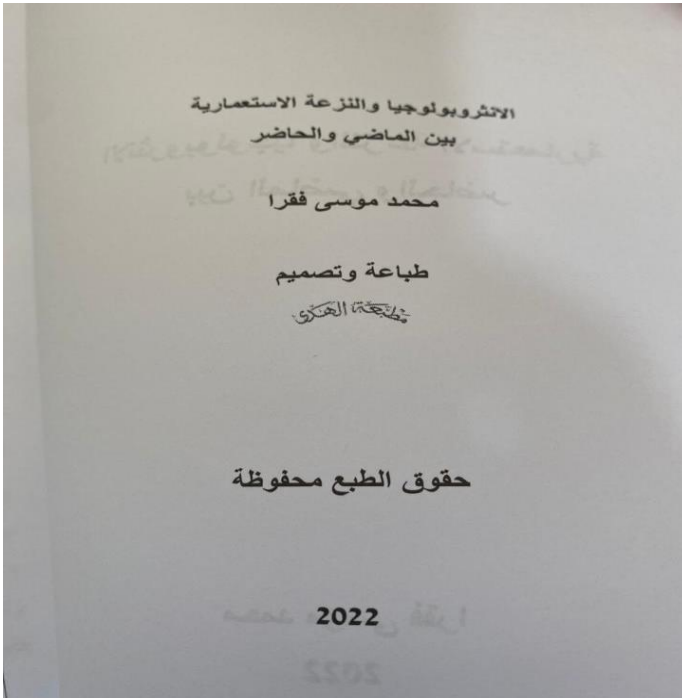

The title of the book: The history of the greatest and their educational views

Author: Mohammad Mosa Fqara\2014

Publishing house: Alhoda press

The title of the book: Anthropology and colonialism between past and present

Author: Mohammad Mosa Fqara\2022

Publishing house: Alhoda press

The title of the article: Beliefs and rituals of shrines in Jerusalem during Ottoman period

Author: Mohammad Mosa Fqara . – Antropologia/
Anthropology, 9, 2022

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД
ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

Мохамед Моса Фокара

**ТРАДИЦИИ И ПРАКТИКИ ОКОЛО ГРОБОВЕТЕ НА ПРАВЕДНИЦИТЕ ОТ
ГЛЕДНА ТОЧКА НА ЮДАИЗМА И ИСЛЯМА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на научна и образователна степен "доктор"

Област на висше образование: 2. хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Фолклористика и етнология

Научен ръководител: проф: д-р Милена Беновска, д.и.н.

Научно жури:

**Проф. д-р Ана Лулева, доц. д-р Илия Недин, проф. д-р Николай Папукчиев, доц. д-р
Галина Лозанова, доц. д-р Евгения Троева**

БЛАГОЕВГРАД, 2022 Г.

**Дисертационният текст се обсъжда и одобрява за защита на заседание на катедра
"Етнология и балканистика" при Филологически факултет - Югозападен
университет "Неофит Рилски" Благоевград на 29.06.2022 г., Протокол № ...
Благоевград. Дисертационният труд се състои от 177 страници, 4 приложения, 28
снимки, литература от 96 заглавия на английски, иврит, арабски език.**

**Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 10.10.2022 г. от 12.00
часа.**

**Текстът и всички материали, свързани със защитата, са на разположение на
интересуващите се в кабинет 471 на корпус 1 на университета, ул. "Иван Михайлов"
66, Благоевград**

ТРАДИЦИИ И ПРАКТИКИ ОКОЛО ГРОБОВЕТЕ НА ПРАВЕДНИТЕ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ЮДАИЗМА И ИСЛЯМА

Мохаммад Моса Фокара

Проблемна ситуация, актуалност и значимост

В историята на цивилизацията многобройни религии определят и осветават не само своите духовни концепции, но и определени места, включително гробниците на Праведните и Свещените. Поклонението до гробниците на Праведните и Свещените е ритуално събитие, което не произтича от изричните заповеди на свещените книги или традиции, а по-скоро от религиозните чувства, тъй като тази практика обикновено представлява подчертана религиозност и общност. По същия начин на гробовете на Справедливите се приписват изключителни заслуги, тъй като някои от тях се считат за лечебни места, а други служат като изпълнители на желания и източници на вдъхновение за изключителни дела. Поради религиозните и светските вярвания, свързани с тези свещени места, поклонничеството до гробниците на Праведните и Свещените става все по-популярно в Израел.

Освен духовната същност и славата на гробниците сред евреите, те са станали централни и за някои мюсюлмански групи. Поклонничеството не е новост за мюсюлманите, защото хаджът от векове е феномен, който представлява особен интерес в различни области на академичните изследвания. Хаджът е религиозно поклонничество, което засилва духовната ислямска идентичност. Освен това общественият характер на поклонничеството укрепва и увеличава връзките между поклонниците, които често водят до приятелство. По същия начин поклонничеството до други свещени места, включително гробниците на Праведните и Свещените, е жизненоважно за няколко течения на исляма. Извън сунитския ислям, сред шиитското течение на исляма ритуалите в гробниците на свещените Праведници подпомагат религиозното им съществуване. Шиитите вярват в задължението си да изпълняват ритуалите в гробницата на Справедливия. За отбелязване е, че този ритуал е една от най-развитите форми в церемониалните и концептуалните аспекти на религиозната дейност. За разлика от сунитите, при които

ритуалите на гробниците на Справедливия представляват популярна религиозна култура, за шиитите те са израз на легитимна институционализирана религия. Накратко, и много мюсюлмани, и юдеи възприемат тези гробници като свещени, поради което поклонението до тях е задължително за техните обичайни ритуални практики. Не много мюсюлмани и евреи обаче разбират колко важни са тези ритуали и за двете религии, като по този начин пропускат възможности за по-дълбоки религиозни и социални връзки.

Настоящото изследване има теоретично и практическо значение. В теоретичната област до момента не се открива нито едно изследване, което да разглежда в сравнителен план възприятията на евреите и мюсюлманите за гробовете на праведниците. Резултатите от настоящото изследване могат да хвърлят светлина върху общото и различното във възгледите и религиозните практики при поклонението и ритуалите на посочените вярващи. Освен това настоящото изследване допълва други трудове, които изследват сходствата във възприятията на религиозните вярвания на евреите и мюсюлманите. Подчертаването на тези връзки може да доведе до повече хармония между тези групи, като по този начин се стигне до полезно приложение на този труд, при което изводите могат да се използват за сближаване на евреите и мюсюлманите въз основа на общите елементи, съществуващи в поклонението до гробовете на праведните. Тези пресечни точки могат да доведат до нови програми, разработени от Министерството на религиите и Министерството на образованието, които ще насърчават толерантността, братството и съчувствието между народите.

Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на настоящото изследване е да се направи цялостен сравнителен преглед на практиките, свързани с гробовете на праведните в мюсюлманската и еврейската традиция в Израел. Изследването започва с теоретичен преглед на литературата, засягаща въпроса за освещаването и свързана с отношението на еврейските и ислямските вярващи към гробовете на Праведните. А именно, основният изследователски въпрос е: Има ли някакви разлики между евреите и мюсюлманите в отношението и възприемането на гробниците на Праведния и Светия? Целта на

настоящото изследване е да представи цялостен сравнителен преглед на отношението на еврейските и ислямските вярващи към посочените гробници.

Емпиричен материал

За да се постигнат целите и задачите, се прилага качествен изследователски метод. Качествените изследователски методи представляват различна по своята същност изследователска парадигма от количествените изследователски методи. Според Shakedi (2004) основното допускане на качествения изследователски метод е, че научната истина се крие в значителна степен в начина, по който хората разбират своята субективна реалност чрез своите мисли, чувства и поведение. Ето защо, за да се проследи и изследва тази истина, настоящото изследване е съсредоточено върху наблюдението и задаването на въпроси на интервюираните.

Изследователски подход и методи на изследване

За разлика от позитивистичните изследвания, които се стремят да представят точни резултати за изследваното явление, качественият изследователски метод дава възможност на изследователите да изследват символичното значение на съобщенията и процесите по начин, който води изследователя до контекстуално тълкуване. В това изследване използвах въпросник, който събира информация за качествените теми, свързани с посещението на гробниците на Справедливия. Освен това бяха извършени наблюдения на избрани гробници на Юст, за да се получи информация за дейностите на посетителите на гробниците.

За да се съберат данни за настоящото изследване, беше използван въпросник, чрез който бяха събрани следните данни от еврейски и мюсюлмански поклонници. Въпросникът събра информация за следното:

1. Демографски данни - пол, произход, стаж на пребиваване в Израел, възраст, религиозна принадлежност, размер на домакинството и място на пребиваване.
2. Въпроси за гробницата на Юст - име на гробницата, придружител (придружаващо лице като приятел, брат или друго лице) при посещението на гробницата, честота на посещенията на гробницата, посещения на други гробници, честота на посещенията на други гробници.
3. Молби, отправени към Справедливия - 24 молби към гробницата на Справедливия бяха представени на респондентите, като например "молба за

изцеление/подобряване на здравето ми" или "молба за успех в обучението от името на близък човек, който не присъства". Респондентите бяха помолени да посочат/изберат дали са посетили гробницата, за да поискат това или онова. Беше възможно да се отбележи повече от един отговор.

4. Роля/функция/причина за посещението на гробницата на Справедливия - на респондентите бяха представени 18 мотива и функции на посещението на гробницата на Справедливия, като например "обединяващ фактор и допринасящ за чувството на братство и принадлежност към общността" или "дава възможност да се изрази верността към Справедливия". Анкетираните бяха помолени да посочат дали вярват в тази функция на Справедливия или не. Беше възможно да се отбележи повече от един отговор.

5. Практики, изпълнявани в гробницата - на респондентите бяха представени 30 практики, които хората са свикнали да изпълняват по време на посещението си, като например "контакт с гробницата" или "придобиване на обогатено/свещено масло". Анкетираните бяха помолени да отговорят дали са извършвали тази практика или не. Беше възможно да се отбележи повече от един отговор.

6. Връзка с посещенията на гробове на други религии - респондентите бяха попитани дали са посещавали гробове, принадлежащи на други религии, и дали са забелязали, че има общи неща с техните религиозни ритуали за гробовете, като начинът на задаване на въпросите беше с отворен отговор.

В допълнение към въпросниците бяха извършени и наблюдения на гробовете на Джъст. Наблюденията бяха извършени в най-важните гробници както за евреите (гробницата на равин Шимон Бар-Йохай, гробницата на Баба Сали и равин Меир Баал Ханес), така и за мюсюлманите (пророк Шмуел, Шехаб ел-Дин, гробницата на Рахил). Освен това, освен че бяха раздадени личните въпросници на респондентите, по време на наблюденията бяха събрани следните данни:

1. Време на посещение
2. Преобладаващ произход сред групата на поклонниците
3. Място на извършване на наблюдението
4. Брой на хората в групата на поклонниците в центъра на наблюдението

5. Практики, които групата на поклонниците изпълнява по време на наблюдението - 30 различни популярни и религиозни практики, като например "потопяне в близките води" или "забрана на непочистените жени да влизат до гроба или да докосват дървото или осветените води в близост до него". По време на наблюдението интервюирах хора, които са участвали във всяка една от тези практики.

6. Изобразяване на срещи между евреи и мюсюлмани

Теоретична рамка

При анализа на материала използвах няколко възможни подхода към темата. Различни изследователи се занимават с феномена на поклонничеството и освещаването на гробници както от религиозна, така и от социално-културна гледна точка (Cohen & Turner). Антрополозите могат да определят поклонничеството като свещено пътуване и поради важността му хората правят поклонения до това място. Дали поклонничеството е индивидуално или колективно дело? Учените и изследователите са разделени. Американският учен Нех "смята, че по време на хаджа може да наблюдава особен вид групово формиране". Виктор Търнър вижда, че поклонничеството не е явление, потвърждаващо социалната структура, а като алтернативна контраструктура срещу социалната структура. Така поклонничеството се определя като развитие на нова общност от поклонници, временна антитеза на "нормалното" общество, към което обикновено принадлежи поклонникът.

В класическата книга на Едит и Виктор Търнър "Образ и поклонничество в християнската култура" се разглеждат общите богословски доктрини и концепции, които насърчават и подкрепят християнското поклонничество, включително съответните символи и образи. В книгата се разглеждат два основни аспекта на християнската поклонническа практика: значението на контекста, или богословските условия, довели до поклонническото пътуване, и народните традиции, които дават възможност на поклонниците да разберат смисъла на събитието (т.е. на планираното поклонническо пътуване), както и образите и символите, които възплъщават опита от поклонничеството и предават своите видения по различни начини... Религиозните явления са противоречиви и дават възможност за развитие, а авторите изрично ги свързват с дарованията, в които са се появили.

Представяйки ярки откъси от социалната история, двамата Търнър разширяват нейното значение отвъд религиозната сфера, тъй като предлагат нов начин за описание и обяснение на понятието "поклонничество", като затвърждават връзката между мистицизма, популярната култура и християнската култура и признават връзката между християнското поклонничество и дълбоките духовни потребности на човечеството.

Според Търнър поклонничеството има няколко особености, сред които: временно освобождаване от светската структура, освобождаване от бремето на напрежението, тревогата и вината, придвижване от обикновения център към свещената среда, хомогенност на ситуацията, простота на облеклото и поведението, съзерцаване на значението на религиозните ценности и основната култура и ритуално съответствие между религиозните модели и човешките същества. Освен това социалните връзки в ситуациите на поклонничество се характеризират по отношение на общностите. Според Търнър думата "communitas" на латински означава социална връзка, общност и социална връзка, която той определя като автоматично създадена връзка между хората.

Търнър разграничава три вида общности или взаимозависими социални модели: екзистенциални или спонтанни, при които участниците преживяват човешката раса като хомогенно, неорганизирано и свободно общество; нормативни, оригинални спонтанни общества, организирани в преходна социална система; и идеологическо утопично разнообразие от комуни. Общественият характер на поклонничеството го прави демократично, тъй като светското разграничение между ранг и позиция изчезва или до известна степен поклонниците стават хомогенни. Ето защо поклонничеството укрепва и засилва братските връзки между поклонниците чрез приятелството им един с друг.

През 80-те години на XX век антропологът Глен Боуман посещава Йерусалим и Витлеем и е впечатлен от живите партньорства между християнското и мюсюлманското население. Тази ситуация, преобладаваща в този регион, привлича вниманието на писателя (Боуман) и води до появата на книга, озаглавена "Практика и политика на смесените светилища в Палестина/Израел и Македония". Освен това Фредерик Хаслук твърди, че съществува взаимодействие между мюсюлмани и

християни по отношение на светилищата и този въпрос отрича наличието на враждебност между тях, а също така възхвалява съществуването на голямо приятелство и това показва нивото на народната култура. Робърт Хейдън обаче оспорва характера на религиозната толерантност и твърди, че тя не е мярка за взаимно разбиране и съвместен живот. Напротив, Гер Дюизинг твърди, че религиозните вярвания с уважение към светилищата са причина за межкултурното и междусектантското сътрудничество и този въпрос дава здрави основи на националната култура и на свързването на културите. Тези автори отбелязват както приятелството, така и напрежението между различните национални групи и религии.

***

По-нататък ще представя накратко съдържанието на главите и заключението.

ГЛАВА 1: ГРОБНИЦАТА КАТО СВЕЩЕНО МЯСТО

Първата глава започва с представяне на значението на свещените места. В литературата няма единно определение за това понятие, затова в тази глава се прави опит да се разбере същността на това понятие и неговите резултати. В юдаизма приписването на святост на местата е въведено за първи път в Библията в книгата Изход, когато Бог се открива на Мойсей в храста и му казва: "Не се приближавай дотук, събуй обувката от нозете си, защото мястото, на което стоиш, е свята земя" (Изход: 3, 5). Освен библейските източници, които посочват свещеността на дадено място, през последните векове възникна необходимостта от регламентиране на отношенията между системата на правосъдието и властта и светите места за различните религии. Y. Vilu посочва, че "повърхността на Земята на Израел е покрита - може би увенчана, може би белязана - със стотици и хиляди места, чиято логика на съществуване не е свързана с практическото им използване, а с това, че са "паметни места". Харолд Търнър се опитва да анализира същността на свещеността на мястото по теологичен и феноменологичен начин и разграничава два основни модела: *domus dei* - свящото място, мястото на божественото присъствие и вдъхновение; а другият е *domus ecclesiae* - мястото на събранието, някакъв вид синагога (бейт Кнесет), която служи за ритуални нужди. Тази типология би могла да се нарече "функционално изследване", разглеждащо функцията и предназначението на свещеното място.

Подобно на други религии, и в исляма е разработен набор от свети места. Някои от тях са свързани с "чудотворци", като например гробницата на шейх Ибрахим ел-Матбули в Ашдод. Свещеното място най-често се нарича "макам" на арабски език. Макамът може да бъде от различен вид, с гробница или без; свързан с името на известна личност или с името на "светия", живял в миналото, или с името на местен "светия", който изобщо не е създаден, а е създаден във въображението на хората. Специално място е отделено на свещените места, които показват погребението на важни пророци. Такъв е случаят по отношение на мястото на погребението на Муса (Мойсей), който е бил погребан, според това, което казва мюсюлманската традиция, на пътя Йерусалим-Йерихон.

И евреите, и мюсюлманите смятат гробовете на Праведните за свещени. Като цяло от различните определения изглежда, че според юдаизма на Справедливия се приписват висши духовно-мистични сили. По подобен начин в "суфисткия" ислям Справедливият се смята за човек на чудесата (на арабски "карама", а в множествено число "карамат"), които са свръхестествено явление и се смятат за знак за божия намеса, като например свръхестествената способност да се преодоляват големи разстояния с едно мигване на окото (скок напред), да се ходи по вода, да се знае езикът на животните и растенията, да се изпреварват природни явления в своето време. Важно е да се подчертае, че за разлика от народния ислям, ортодоксалният ислям не признава феномена на чудесата от страх да не ограничи силата на Аллах.

ГЛАВА 2: РИТУАЛИ НА ГРОБОВЕТЕ НА ПРАВЕДНИТЕ В ЮДАИЗМА И ИСЛЯМА

Тази глава се основава на феномена на ритуалите сред юдеите и мюсюлманите. Гробниците на Праведните и Свещените представляват популярни поклоннически центрове. Независимо от това изглежда, че както в исляма, така и в юдаизма гробниците на Праведните и ритуалната дейност, която се развива около тях, е ясно изразена проява на народната религия.

Феноменът на поклонничеството до гробниците, ритуалите и церемониите при гробниците на Праведните протича в различни култури и религии и е особено силен сред монотеистичните религии поради силната нужда от посредническа единица между вярващия и Бога. Феноменът на поклонничеството до гробовете на

Праведните има няколко основни мотива. Първо, поклонничеството до гробниците е израз на една връзка. При това хората посещават гробниците поради същите причини, поради които посещават гроба на скъп и любим човек: за да си спомнят за него, да изразят своята вяност към него и да възродят образа му и връзката с него. Второ, поклонничеството до гробниците на праведниците е израз на желанието да се осъществи контакт с духовния свят, с акцент върху Бога, и да се въздейства върху него. Тъй като Справедливият е канал между този и външния свят, хората могат да поискат неговата помощ и да се опитат да спечелят милостта му.

Ритуалът около гробовете на Справедливия има два компонента: самото свято място и пътуването до него. Свещеността, приписвана на святото място, се проявява в два основни аспекта: първо, святото място представлява опосредствана арена, изпълнена със символика, която се свързва между вярващия и божествения, вечен, величествен свят. Второ, мястото се възприема като изпълнено с чудотворни енергии, представляващи Божията благословия и богатството на милостта Му към вярващите. От социална гледна точка общата среща на вярващите на святото място има обединяващ ефект, който допринася за социалната солидарност. С други думи, мотивите за поклонничеството до гробниците са не само религиозни, но и социални.

Съществуват два основни модела на поклонничество:

1) Концентричен модел - според концентричния модел на Мирча Елиаде вярващият се движи от периферията към свещения център. Този модел е съвместим най-вече със светите места на утвърдените религии.

2) Ексцентричен модел - Виктор Търнър предлага ексцентричен модел, при който вярващият се движи от центъра към периферията. Вярващият се отклонява от рутинния живот, от социалното ядро, и започва пътуване към свято място, което той нарича "център навън", място, което е извън ежедневната социална рамка. Според Търнър пътуването до гроба и преживяването в самия гроб са лиминални преживявания, в които вярващите изпитват чувства на възторг, братство, отпадане на социалния статус и социалните стени. Този случай, който е втората фаза в церемонията на преминаването, поражда силни чувства, които са като плодотворна почва за лични и социални промени.

В юдаизма гробниците на праведните са местата за погребение, понякога на хора, смятани за идеални образи. По принцип посещението на гробницата на Праведния се извършва колективно, особено на отдалечени гробници. По време на празниците, провеждани в близост до гробниците, поклонниците разказват за излекувани пациенти, изкупени безплодни, спасени нещастници и т.н.

Освен това в рамките на ритуалите, изпълнявани на гроба на Справедливия, има различни ритуални практики, като например произнасяне на молитва, писане на стихове, изпълнение на песни и благодарности, както и простирание над гроба, запалване на свещи, потапяне във водата край гроба, поставяне на камъни, окачване на платове на дърветата край гроба, писане на бележки и поставянето им между камъните на гроба.

Що се отнася до мюсюлманите, гробниците на Юст с белите им куполи са сред най-често срещаните и типични обекти в пейзажа на тази земя. Също така в исляма поклонничеството до гробниците на Праведните и свързаните с него ритуални дейности са ясно изразени прояви на народната религия. Произходът на поклонничеството до гробниците на Праведните в суфийската традиция изглежда датира от езическия и християнския свят, предшествващи исляма. В мистицизма Справедливият човек, приятел на Бога и негов покровител (wli), заема централно място. Това е така, защото "wli" е популярният образ на "суфи", човек, който умее да потиска душата си и да извоюва божествено просветление, изразяващо се в този контекст най-вече чрез способността му да извършва чудеса и знамения ("карамат"). "Ули" е защитникът на човека от гнева на Бога и посредници от негово име пред Него във всеки прост въпрос, а също и в големите дела, и Бог му откликва във всички времена. Способностите на "wli" включват: лекуване на пациенти, гадаене, разбиране на езика на живите и неживите същества, предизвикване на дъждове и преместване на планини. Основното предположение е, че щом е могъл да прави това по време на живота си, ще го прави и след смъртта си. Така разказите за тези Простослед след смъртта им са били повече от разказите по време на живота им, а съответно и ритуалът на възхищение към тях. В светлината на тези вярвания в суфистките ордени се насърчавал ритуалът на поклонение до гробовете на Праведните - "зиара" (от арабската дума "zāra" - която означава: посещавам, и оттам думата Mazar: място за

посещение, свято място). Освен това според суфисткия ислям съществува определена йерархия от степени на свещените хора, живеещи в света, и се приема, че техният брой винаги ще остане постоянен: 400 живи свещени хора. Ритуалите за посещение на гробниците се развиват през годините и суфиите посещават гробниците, за да бъдат благословени, да се простят над тях, да отправят лични молби и да отпразнуват свещения рожден ден.

Въз основа на това проучване предполагам, че има голяма прилика между ритуалите, извършвани на гробовете на еврейски и мюсюлмански свещени мъже, включително както мотивите за поклонението, така и религиозните практики, включени в различните церемонии. Специалните заслуги на Свещените в двете религии заедно с техните чудотворни дела са в основата на ритуалите и поклоненията до гробовете. Интересно е да се отбележи, че ритуалите на Свещеното в юдаизма и исляма достигат своя връх в Северна Африка. Най-важната черта - възхищението от Свещените като изпълнители на чудеса - съществува в еднаква степен в юдаизма и исляма, а повечето от типичните чудотворни дела, извършени от идеални хора в исляма, са известни и в юдаизма. Също така много от свръхестествените и уникални чудеса са общи за юдейските и мюсюлманските свещени лица, като например "скокът напред" и пренасянето на хора на големи разстояния или намесата в природата, като например предизвикването на дъждове.

Освен това друг сходен момент между двете религии се отнася до общите практики, а най-важната от тях е прекарването на нощта в близост до гроба на свещеното лице, което се прави най-вече от хора, страдащи от неврологично заболяване. И в двете религии хората отдават голямо значение на предмета, който оставят в гробниците, за да може Свещеният да изсипе благословията си върху тях и да помогне за излекуването на болестта. Наред с други неща, обикновено хората оставят бутилки с вода или масло, а по-късно намазват с тях болните крайници. Освен това поклонниците оставят скъпоценни камъни и пръстени, които служат като амулети и пояси на безплодни жени, очаквайки да бъдат изкупени с помощта на Светията.

Разположението на гробниците на високи места и природните феномени, свързани с тях, като например близостта им до пещери, извори и дървета, са общи за

еврейската и ислямската религия. Самото местоположение на гробницата е свързано с духовното и историческото наследство на историите, извлечени от свещените книги, и придава на мястото духовна сила.

В исляма гробниците на свещените и околностите им служат за редица цели, които нямат изричен религиозен характер, като се използват например за временно съхранение на земеделски инструменти и реколта. Все пак хората имат ясното съзнание, че никой няма да посмее да ги докосне. Това явление е непознато сред евреите, посещаващи гробниците на Праведниците. Посещението на гробниците на Светиите за мюсюлманите е съпроводено с безкомпромисен религиозен фанатизъм. В древността те не са допускали християни и евреи до важните свещени места.

Въпреки голямата прилика на ритуалите на Свещеното, изследването посочва и допълнителни разлики, както следва:

1- В исляма съществува ясна йерархия на свещените лица, разделена на 7 нива, като се започне от бащите на исляма, продължи се с потомците на Пророка, пророците, споменати в Библията, историческите личности и др. В юдаизма, от друга страна, подобно разделение никога не е съществувало.

2- В исляма са известни местните гробници на свещените; явление, което не се отнася за гробниците на еврейските свещени в Земята (но е много разпространено в Мароко).

3 - В исляма повечето от свещените все още са живи и са потомци на свещените "шариф" (потомците на Мохамед от дъщеря му Фатима) или потомци на известните свещени. Това явление на кръвна връзка с историческа личност изобщо не е познато в юдаизма.

4- Общото явление сред мюсюлманите, посочващо Свещените, които са погребани в повече от една гробница, не е познато сред юдеите в Земята на Израел (но е обичайно за еврейските гробници на Свещените в Северна Африка). За разлика от евреите, в мюсюлманската традиция понякога се приема, че във всяка гробница има само част от свещеното тяло (както е в християнството). От друга страна, в еврейската традиция погребението трябва да бъде извършено с цялото тяло и затова обикновено има една идентичност на гробницата Just.

5 - Група свещени в исляма, за която няма аналогична група в юдаизма, се състои от героите (муджахидини), паднали в битки срещу еретици. Също така в юдаизма феноменът на монашеството и самобичуването на свещените (също и сред жените) не е познат на юдеите, както е при мюсюлманите.

6 - Друг често срещан феномен сред мюсюлманите (и християните), който е рядкост в еврейската традиция, е, че светите места са свързани с делата и дейността на ислямските пророци и известни личности, които служат като център за увековечаване и поклонничество.

7- Съществуват и различия, свързани с церемониите на поклонението до гробниците на светиите, които в мюсюлманските традиции се съпровождат с танци, биене на барабани и изпълнение на религиозни песни. Също така в тяхната традиция са разпространени ритуални игри (играта с мечове), а на някои места и състезания по конна езда, които не са познати на евреите. Може да се забележи, че ритуалите на гробовете на мюсюлманите Просто понякога носят по-войнствен характер в сравнение с еврейските ритуали.

И накрая, има разлика, която не е в религиозната област, а по-скоро е свързана с по-лошото състояние на мюсюлманските гробници. Демографските промени, заедно с мащабните дейности по развитие и строителство, извършени в Земята от последните поколения, са увредили мюсюлманските гробници. Много от гробниците са изоставени и запуснати. В други случаи те са били преустроени, за да изпълняват други функции, но в повечето случаи са били премахнати под натиска на развитието и строителството. От друга страна, по отношение на еврейските гробници станахме свидетели на обратен процес на възстановяване на изоставени гробници и възраждане на стари традиции, главно в гробници със споделени традиции. И накрая, като цяло практиките, свързани с гробниците на свещените мюсюлмани, са много по-сложни и комплексни от ритуалите на евреите.

ГЛАВА 3. СЪВРЕМЕННОТО ПОКЛОНЕНИЕ И СВЪРЗАНИТЕ С НЕГО ПОКЛОННИЧЕСКИ ПРАКТИКИ

В тази глава представям резултатите от изследването във връзка с основните изследователски въпроси. По отношение на характера на посещението на гробниците на праведниците беше установено, че докато повечето мюсюлмани са

свикнали да ги посещават сами, повечето евреи са склонни да идват на гробницата със семействата си и особено със съпрузите си, членове на семейството или приятели. В продължение на това беше установено също така, че докато половината от мюсюлманите идват на гробниците веднъж годишно, има по-голям процент евреи, които посещават гробниците няколко пъти годишно и дори всяка седмица. И накрая, евреите съобщават за посещения на други гробници също в два пъти по-голям процент в сравнение с мюсюлманите. Така, като цяло, евреите са склонни да посещават по-редовно гробниците на Справедливия в сравнение с мюсюлманите. Тази констатация може да се обясни с факта, че гробниците на Юст са подложени на реставрация. Съответно е възможно установените в настоящото изследване разлики в моделите на посещение на гробниците между евреи и мюсюлмани да се дължат отчасти на общата тенденция сред еврейската общественост (и дори сред светските евреи) да посещават гробниците. Друго възможно обяснение е, че средностатистически евреите имат по-високи финансови възможности в сравнение с мюсюлманите и това им позволява да работят по-малко и да задоволяват религиозните си нужди под формата на поклонение до гробниците на справедливите.

В настоящото изследване беше установено общо сходство в областта на исканията, отправени от евреите и мюсюлманите. Въпреки това бяха открити леки разлики между двете конгрегации. В тази връзка беше установено, че евреите провеждат много молитви за своето здраве или здравето на някой друг близък, молба за брачно помирение, молба за добро препитание на близък човек, молба за генериране на промяна в живота на моления се, даване на обет, молба за защита от опасност, молба за защита от опасност за близък човек, молба за сваляне на дъжд. Трябва да се подчертае, че тези разлики са незначителни и дори пренебрежими, докато сред вярващите от двете общини, които са поискали тези молби, установихме сходни проценти.

Една от най-главните констатации в настоящото изследване е, че като цяло евреите и мюсюлманите възприемат функцията на посещението на гроба на Справедливия и по-специално функциите му като място за срещи на приятели и роднини, като обединяващ фактор и допринасящ за чувството за братство и принадлежност към общността, предоставящ възможност за спонтанна социална

среща на общностни групи с различен статус и произход; да бъде място за посредничество между вярващите и техния Създател; да дава усещане за близост до Божията благодат (Хесед) и благословия; да дава усещане за пречистване и др.

Освен това беше установено, че има голямо сходство в практиките, извършвани от евреите и мюсюлманите, които идват на гробовете на Праведните. Въпреки това бяха открити редица различия между двете групи. Първо, беше установено, че мюсюлманите пускат повече музика на гробниците в сравнение с евреите. Установено е също така, че мюсюлманите са преспивали повече край гробницата на Справедливия, а също така са писали стихове, песни и благодарности, записвали са бележки и са ги поставяли между стените на гробницата; носели са сладкиши и храна, за да почерпят минувачите, и са участвали в масова церемония по изцеление. От друга страна, беше установено, че евреите са склонни повече да изпълняват Хелака (церемония по първото подстригване на косата) в сравнение с мюсюлманите; да получават благословия от благославящия; да се сдобиват с амулети и портрети на равини и праведници.

Заклучение

В заключение, изглежда, че въпреки тези различия, съществува очевидно голямо сходство в религиозно-вярностните нагласи и религиозните практики, свързани с ритуалите на гробовете на праведните между евреи и мюсюлмани. Съществува голям общ знаменател между мюсюлманската концепция и "източната" еврейска концепция относно религиозните ритуали на гроба на Праведния. Резултатите от настоящото изследване потвърждават извода относно интимната връзка между източниците на еврейската религия и ислямската религия, както в дълбокия интелектуален смисъл, така и в смисъла на народната религия. Основният опит на съществуване в ислямските страни сочи към преплитане и близост, с всички присъщи за това усложнения и напрежения. По-специално, ориенталската еврейска култура има съдържание, което е интимно близко до арабите и мюсюлманите.

ОБОБЩЕНИЕ НА ОСНОВНИТЕ КОНСТАТАЦИИ ОТ ПРОУЧВАНЕТО:

1) От една страна, мнозинството от евреите са ангажирани със светостта на Справедливите и техните гробове в по-значителна степен чрез по-чести посещения

и чрез инвестиране в тяхното възстановяване. От друга страна, сред мюсюлманите има ясно разграничение между мюсюлманите суфисти, които посещават гробниците като важна част от религиозното си наследство, в сравнение с мюсюлманите не суфисти, които не го правят, което намалява броя на посещаващите ги мюсюлмани в сравнение с евреите. Също така социално-икономическите различия между евреите и мюсюлманите могат частично да обяснят разликите в честотата на посещенията.

2) По-голямата част от практиките при поклонническите пътувания до светите места са всеобщо разпространено явление, проява на начина, по който хората изразяват своето подчинение на Бога, възхищението си от почитаните хора в гробниците, нуждата от социализация и по-сплотена социална идентичност, както и желанието да отправят своите специални лични молби към Бога.

3) Ритуалите на Справедливостта са били и все още са популярно явление, вкоренено в древното минало на всяка от разглежданите религии и в традициите, предавани от поколение на поколение, което води до продължаващата популярност на поклонничеството.

НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1) Настоящото изследване представя първото по рода си сравнително изследване на поклонническите практики до томовете на Справедливостта, общи за евреите и мюсюлманите в Израел.

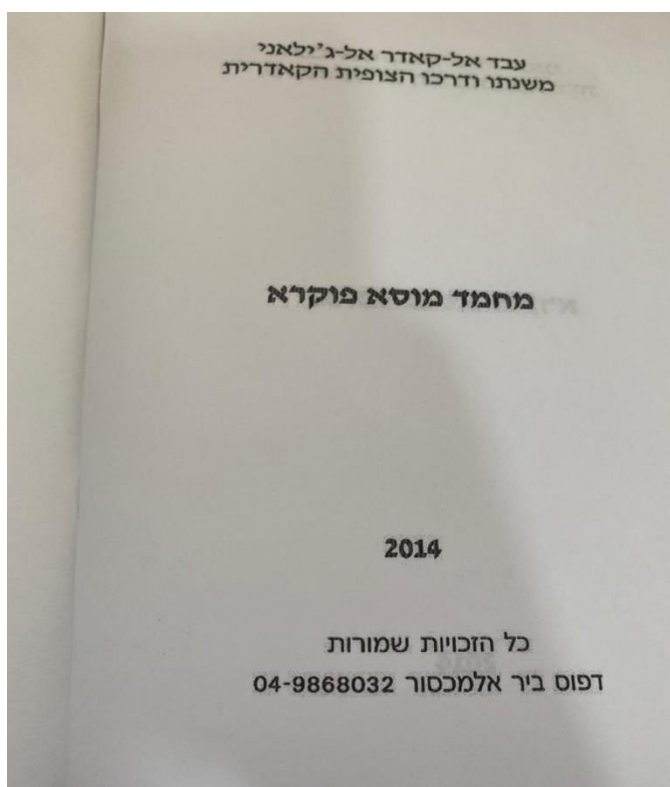
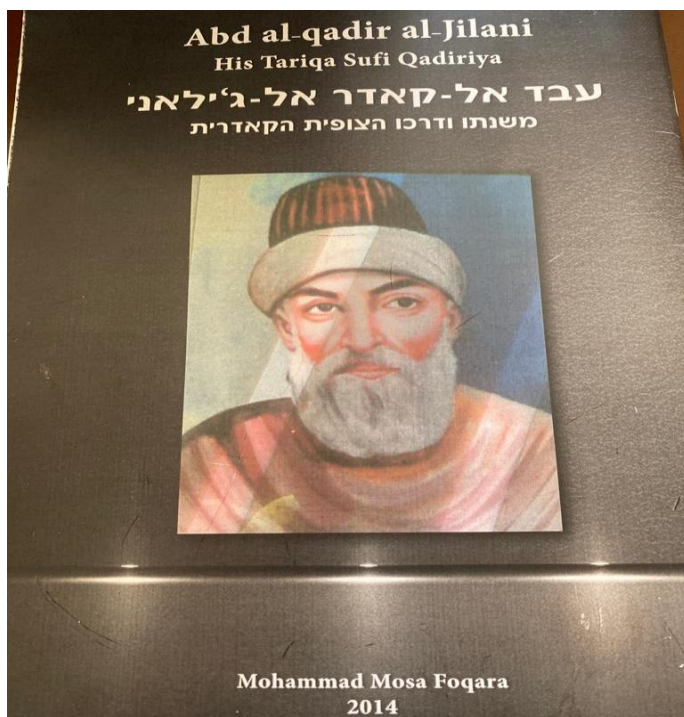
2) Дисертационният труд въвежда богатите емпирични данни на авторите в научната комуникация.

3) Това изследване може да бъде използвано от еврейските и мюсюлманските правителства за развитие на отношенията и изковаване на по-дълбоко доверие, за да се намали антагонизмът между техните народи.

4) Това изследване може да доведе до други проучвания, които да подпомогнат правителствените програми за религиозни и социални взаимодействия и хармония.

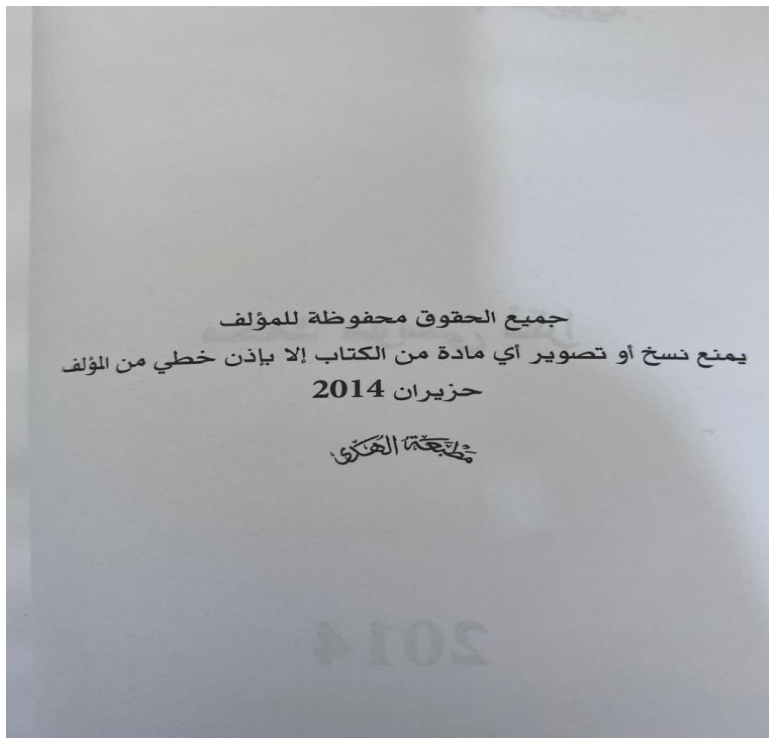
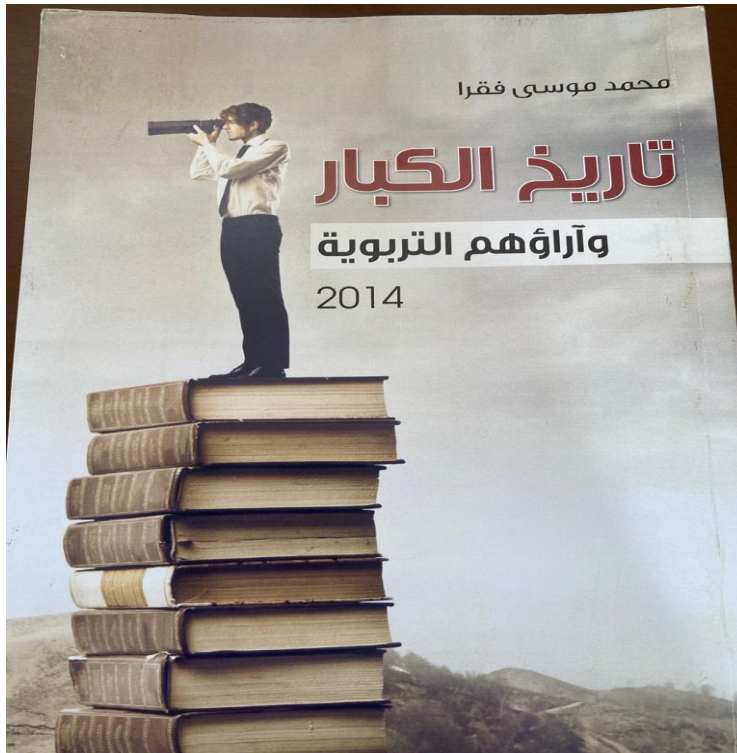
5) Данните могат да бъдат използвани от антропологични изследвания за свързани с тях проучвания.

АВТОРСКИ ПУБЛИКАЦИИ, свързани с темата на дисертацията:

Заглавието на книгата: Abd al-qader al-jilani his Tariqa Sufi Qadiriya
Автор: Мохамед Моса Фокара\2014

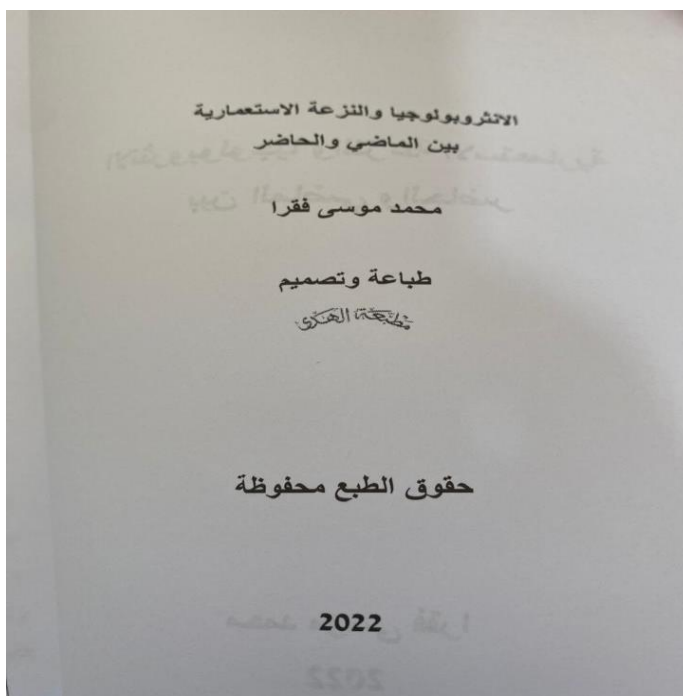
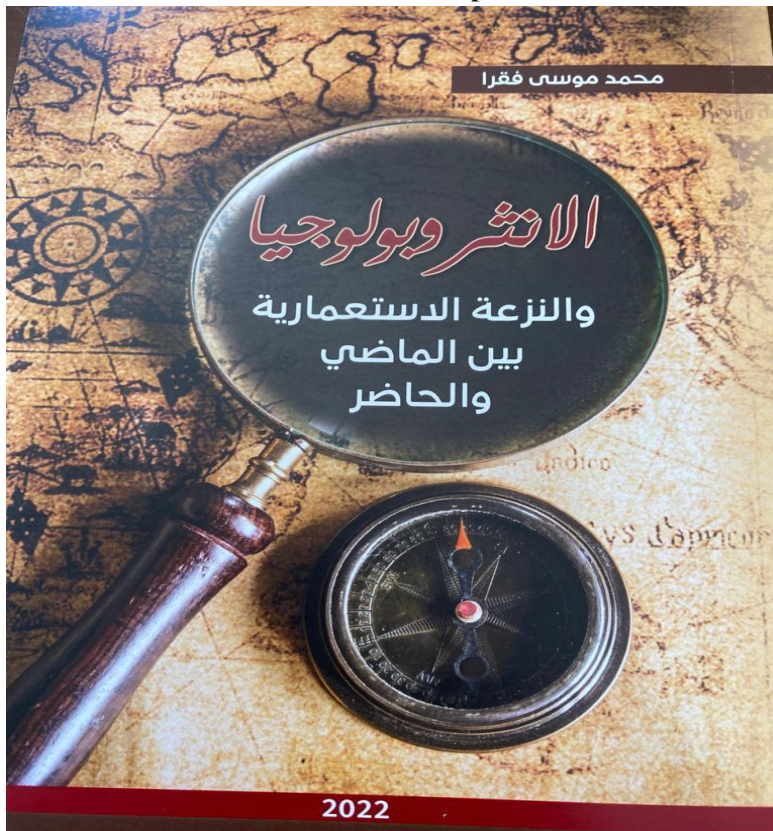
Издательство: Издательство: Bir A-lmaksour press

Заглавието на книгата: Историята на най-великите и техните образователни възгледи

Автор: Мохамед Моса Фокара\2014

Издателство: Издателство: Alhoda press

Заглавието на книгата: Антропология и колониализъм между миналото и настоящето

Автор: Мохамед Моса Фокара\2022

Издателство: Издателство: Alhoda press

Заглавието на статията: Вярвания и ритуали на светилищата в Йерусалим през османския период

Автор: Мохамед Моса Фокара . - Antropologia/ Anthropology, 9, 2022